

HAL
open science

Rédition de deux graffites latins du camp auxiliaire de Cătunele (Dacie)

Dan Dana, Vasile Marinoiu

► **To cite this version:**

Dan Dana, Vasile Marinoiu. Réédition de deux graffites latins du camp auxiliaire de Cătunele (Dacie). Oltenia, 2021, 27, pp.160-163. hal-03470147

HAL Id: hal-03470147

<https://hal.science/hal-03470147v1>

Submitted on 27 Dec 2021

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

OLTENIA

**STUDII ȘI COMUNICĂRI.
ARHEOLOGIE-ISTORIE**

Vol. XXVII / 2020

MUZEUL OLTENIEI CRAIOVA

Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie – Istorie
Oltenia. Journal for Studies in Archaeology – History

Ilustrația de pe copertă: *Clădirea Secției de Istorie – Arheologie a Muzeului Olteniei Craiova*
Cover Image: *The Building of the Department of History – Archaeology of the Museum of Oltenia Craiova*

COMITETUL ȘTIINȚIFIC / SCIENTIFIC COMMITTEE

Radu Băjenaru

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București - Institute of Archeology „Vasile Pârvan”, Bucharest

Sorin Liviu Damean

Universitatea din Craiova - University of Craiova

Adrian Ioniță

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București - Institute of Archeology „Vasile Pârvan”, Bucharest

Viorel Emanuel Petac

Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române - Numismatic Cabinet of the Library of the Romanian Academy

Constantin C. Petolescu

Membru corespondent al Academiei Române - Corresponding member of the Romanian Academy

Adrian Popescu

Departamentul de Monede și Medalii, Muzeul Fitzwilliam, Universitatea din Cambridge - Department of Coins & Medals, The Fitzwilliam Museum, University of Cambridge.

Vlad Vintilă Zirra

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București - Institute of Archeology „Vasile Pârvan”, Bucharest

Redactor Șef / Editor in Chief:

Radu Gabriel Dumitrescu

Secretari de Redacție / Secretaries of editorship:

Marius Bâsceanu

Lucian Popescu Vava

Colegiul de Redacție / Editorial Staff:

Florin Ridiche

Dorel Bondoc

Valentina Popescu

Irina Vlad

Gabriela Filip

Cristian-Iulian Ceacăru

Editor Tehnic / Technical Editor: Daniela Popescu

Responsabilitatea conținutului științific al lucrărilor aparține în întregime autorilor. Autorii trebuie să țină cont de propunerile de revizuire sugerate de către recenzori.

The responsibility of the scientific content of the papers belongs entirely to the authors. Authors should take into account the review proposals suggested by the reviewers.

CUPRINS / CONTENTS

ARHEOLOGIE/ ARCHAEOLOGY

PĂTROI Cătălin Nicolae – Noi informații despre siturile eneolitice din Câmpia Băileștiului și o primă repertoriere a structurilor circulare prezente în partea de sud-vest a regiunii Oltenia. New information about the Eneolithic sites from the Băilești Plain and a first inventory of the circular enclosures present in the South-Western part of Oltenia Region.....	7
POPOVICI Sabin, LAZĂR Simona – Despre periodizarea culturii Vădastra. Considerații (I). About the periodization of the Vădastra culture. Considerations (I).....	88
RĂBÎNCĂ Iulia, POPOVICI Sabin – Cercetări arheologice de suprafață în zona Caracal (I). Surface archaeological research in the Caracal area (I).....	105
GHERGHE Petre – O unealtă de făurar din epoca dacică descoperită în împrejurimile Caracalului. A blacksmith's tool from the Dacian era discovered in the vicinity of Caracal.....	129
PETOLESCU Constantin C. – Cohors I Vbiorvm.....	133
DUMITRAȘCU Alis – Cercei romani de aur cu disc emisferic. Piese din colecția Muzeului Național de Istorie a României. Roman gold earrings with hemispherical disc. Collection of National History Museum of Romania.....	137
FILIP Gabriela, ANTON Alin – Reprezentarea zeului Mithras pe o gemă din Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova. The representation of The God Mithras on a gemstone from The County Museum of History and Archeology Prahova.....	153
BARBU Marius Gheorghe – Un capitel doric de la Micia. A Doric Capital from Micia.....	156
DANA Dan, MARINOIU Vasile – Réédition de deux graffites latins du camp auxiliaire de Cătunele (Dacie). Republicarea a doi graffiti latini din castrul auxiliar de la Cătunele (Dacia).....	160

DANA Dan – Notiță complementară despre descoperirea diplomei de la Grojdibodu. Complementary notice about the discovery of the military diploma from Grojdibodu	164
--	-----

NUMISMATICĂ / NUMISMATICS

DUMITRESCU Radu Gabriel, MUNTEANU Claudiu – Seria medalistică „Les hommes illustres du siècle de Louis XIV” din colecția Muzeului Național Brukenthal. The medal series „Les hommes illustres du siècle de Louis XIV” from the collection of the Brukenthal National Museum.....	167
TABĂRĂ Radu – Decorațiile primite de românii din Transilvania în Primul Război Mondial. Decorations received by the Romanians from Transylvania in the First World War.....	181

ISTORIE / HISTORY

NEDELICU Silviu-Constantin – Dosarul unei controverse: posibila identitate a Sfântului Dionisie Exiguul cu Sfântul Dionisie Areopagitul. The file of a controversy: the possible identity of Saint Dionysius Exiguus with Saint Dionysius the Areopagite.....	196
RĂDULESCU Toma – Aspecte sociale și demografice din istoria mahalalei Obedeau din Craiova în secolul al XIX-lea. Social and demographic aspects from the history of the Obedeau district in Craiova in the 19 th century.....	218
CERNAT Alexandru – Prima vizită a domnitorului Carol I la Craiova – 2 mai 1867. The first visit of Prince Carol I in Craiova – May 2, 1867.....	271
VLAD Irina – Mormântul Eufrosinei Pleșea. The grave of Eufrosina Pleșea	282
POPESCU VAVA Lucian – Aspecte privind situația sănătății publice în județul Dolj în preajma Războiului de Independență. Aspects regarding the public health situation in Dolj county around the War of Independence.....	292
DIACONESCU Daniel – Tehnica de luptă a armatei române în Războiul de Independență (1877-1878). Combat equipment of the Romanian army in the War of Independence (1877-1878).....	310

IANCU Dorin Demostene – Contribuția comunității evreiești din Craiova la editarea unor periodice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. The contribution of the Jewish community in Craiova to the publication of periodicals from the second half of the 19 th century and the beginning of the 20 th century	318
CEACÎRU Cristian Iulian – Ocupația germană a Craiovei reflectată într-un document din cadrul colecțiilor Muzeului Olteniei. The German occupation of Craiova reflected in a document from the collections of the Oltenia Museum.....	333
DUMITRESCU Radu Gabriel – Regina Maria în vechi cărți poștale ilustrate din colecția Muzeului Olteniei. Queen Mary in old illustrated postcards from the collection of the Oltenia Museum.....	341
CORNEA Delia Roxana – Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea și începuturile școlii arheologice constănțene în perioada 1957-1967. Anii marilor descoperiri. The Dobrudja Regional Museum of Archaeology and the beginnings of the Constanța Archaeological School between 1957-1967. The years of the great discoveries	378
GROZA Maria Gabriela – Femeile din aviația română: între vechile cutume și câștigarea dreptului de a zbura. Women in Romanian aviation: between the old customs and gaining the right to fly.....	402
TRANDAFIR Marinela – Activitatea Căminului Cultural „Avram Iancu” din comuna Ulmeni, Județul Buzău în perioada 1938-1949. The activity of the „Avram Iancu” Cultural Centre from Ulmeni commune, Buzău County during 1938-1949	408
IANCU Ana-Maria – Slujitori ai bisericii din județul istoric Mehedinți (Episcopia Severinului și Strehaci), prizoniți pentru Hristos în timpul regimului totalitar comunist, III, (G-I). Servants of the church in the historical county of Mehedinți (Episcopate of Severin and Strehaia), persecuted for Christ during the totalitarian communist regime, III, (G-I).....	412
NEAGU Mihai Cristian – Monumentele istorice încotro? Studiu de caz: Complexul Caselor boierilor Dudescu de la Fundeni, jud. Călărași. Historical monuments going where? Case study: The complex of the Dudescu boyars' houses from Fundeni, Călărași county.....	457

RECENZII / REVIEWS

- DUMITRESCU Radu Gabriel** – Radu Tabără, *Cercetașii și Straja Țării în insigne (Badges of the Romanian Scouts)*, Cluj Napoca: Grinta, 2020, 248 p. 470
- POPESCU Valentina** – Ștefan Dina, Radu Tabără, *Un deceniu de activitate numismatică. Clubul numismatic „Mihai Eminescu” din cadrul Cercului Militar Național (2009 – 2019) (A decade of numismatic activity. The numismatic club „Mihai Eminescu” within the National Military Circle (2009 - 2019)*, București, 2019, 118 p. 472
- CEACÎRU Cristian Iulian** – Mircea Georgescu, Mihai Murărețu, Lucian Purcaru, *Craiova de ieri 1927-1947 (Craiova of yesterday 1927-1947)*, Cluj Napoca: Argonaut, 2020, 240 p. 474

RÉÉDITION DE DEUX GRAFFITES LATINS DU CAMP AUXILIAIRE DE CĂTUNELE (DACIE)

Dan Dana* , Vasile Marinoiu**

Résumé: *La réédition de deux graffites latins sur céramique, provenant du camp auxiliaire de Cătunele (dép. de Gorj), avec une nouvelle lecture qui restitue un nom latin banal du potier, montre la diffusion de l'écriture, et en particulier de l'écriture cursive, dans le milieu militaire de la province de Dacie.*

Rezumat: *Republicarea a doi graffiti latini pe ceramică, provenind din castrul auxiliar de la Cătunele (jud. Gorj), cu o nouă lectură care restituie un nume latin banal al meșterului-olar, arată difuzarea scrierii, și îndeosebi a scrierii cursive, în mediul militar al provinciei Dacia.*

Mots-clés: *Cătunele, Dacie romaine, épigraphie latine, graffite, onomastique.*

Cuvinte-cheie: *Cătunele, Dacia romană, epigrafie latină, graffiti, onomastică.*

Cette notice republie deux graffites latins découverts il y a 35 ans lors des fouilles du camp auxiliaire de Cătunele (dép. de Gorj) et conservés au Musée départemental de Gorj (Târgu Jiu), en donnant pour la première fois des photos et la lecture assurée d'une marque de propriété.

Fouillé en 1973 et 1982-1985, ce camp auxiliaire en bois (114 x 156 m), situé sur la voie qui reliait Drobeta au cours moyen du Jiu (Rhabo) et plus loin vers Vlăpia Sarmizegetusa à travers le passage Vâlcan (Puținei – Cătunele – Pinoasa – Bumbști) comportait un *vallum* en terre, sans connaître une phase en pierre. Il est situé au point « Cetate » (près du village Valea Perilor), sur un plateau délimité à l'est par le ruisseau Chivădaru et au sud-est par la rivière Motru. À 150 m de l'angle sud-est du camp ont été fouillées des thermes, tandis qu'un établissement civil a été identifié dans le voisinage¹. Parmi les découvertes du camp de Cătunele, la plus spectaculaire est celle d'une main dolichénienne en bronze, anépigraphe (11,4 x 4,8 x 4,1 cm), tenant un globe surmonté de pieds² – sans doute la statuette de la déesse Victoire, comme les exemplaires plus connues de Myszków et Bizonè³. On peut également signaler une statuette en bronze de Victoria (ht. 7,7 cm), tenant une branche de palmier ; un Éros en bronze (ht. 4,3 cm)⁴ ; et un autel funéraire décoré, anépigraphe⁵. Sans aucune inscription lapidaire ni régulière, on ignore le nom de l'unité auxiliaire qui occupait la fortification de la rive gauche du Motru.

Les deux tessons inscrits⁶ furent découverts lors des fouilles de 1984 de l'Institut d'Archéologie de Bucarest en collaboration avec le Musée départemental Gorj (Constantin C. Petolescu, Liviu Petculescu, Vasile Marinoiu), plus précisément dans la Section 3, perpendiculaire sur le côté long (est) du camp, dans la fosse II (au sud)⁷.

* CNRS/HISOMA, 7 rue Raulin, 69365 Lyon cedex 07. E-mail : ddana_ddan@yahoo.com.

** Musée d'Histoire et d'Archéologie Alexandru Ștefulescu, str. Geneva 8, Târgu-Jiu. E-mail : mvasile48@yahoo.com. Nous remercions chaleureusement Luciana Nedelea pour ses commentaires sur la typologie céramique.

¹ Tudor, Davidescu, 1976, pp. 62-79; Tudor, 1978, p. 273; Calotoiu, 1982, pp. 48-50 (plans pp. 77-80, fig. 30-33); Petolescu, 1982, pp. 81-82; Petolescu, 1986, pp. 156-163; Vlădescu, 1986, pp. 16-17; Vlădescu, 1994, p. 272; Gudea, 1997, p. 97, n° 90; Marinoiu, 2004, pp. 133-143; Petolescu, 2007, pp. 31, 33; Mustăța, 2012, s.v. *Cătunele*.

² Tudor, 1933-1935, pp. 185-186 (photo p. 185, fig. 5); Berciu, Petolescu, 1976, p. 10 et 38, n° 24 (photo Pl. XIII); Popa, Berciu, 1978, p. 17, n° 14 (photo Pl. V.2); CCID 171 (photo Pl. XXXII); Sanie, 1981, p. 72 (photo Pl. V.1); Popescu, 2004, p. 237. MRPf (inv. 262).

³ Voir en dernier lieu Țeposu-Marinescu, n. 127 (http://www.cimec.ro/arheologie/Statuete_bronz/Statuete/Catalog/DivRomane/Feminine/Victoria.htm). MRPf (inv. II 524).

⁴ Petolescu, 1974, p. 64, n° II.5; Marinoiu, 2004, p. 243. MRPf (inv. II 7.901).

⁵ Florescu, 1942, pp. 39-41, n° 38 (photo p. 40, fig. 28ab).

⁶ Pour une partie du matériel céramique, voir Ionescu, 1986, pp. 164-180.

⁷ Cf. Petolescu, 1986, p. 159 et 162.

1. Signature d'Antonius

Fragment (6,3 x 5,5 cm) de la partie supérieure d'un vase-pot (type Popilian 11/369 ; Bolindeț CC 10G), à cuisson oxydante ; surface lisse, avec des traces secondaires de brûlure et un surplus de pâte dans la région du cou ; pâte compacte, demi-fine, de couleur grise, avec des inclusions négligeables (Munsell 7.5 YR, 5/2) ; cannelure peu profonde sous la lèvre. Graffite incisé dans la pâte molle, avant cuisson, sur l'épaule du vase (ht. des lettres : 1,2 cm). Marinoiu, 2004, p. 143, n° 5.2 (« TNT... ») (dessin p. 378, Pl. XCVI.1) ; C. C. Petolescu, *CEpR*, XXI-XXIV (2001-2004), 1004 ; *ILD I 91* (« TNTAI[...] »). MJG (inv. 14.645). **Fig. 1-2.**

Fig. 1.

Fig. 2.

La séquence TNTAI[, donnée dans les publications antérieures, est impossible en latin. L'examen du tesson montre que la première lettre est un A cursif. La lecture est sans aucun doute :

Anton[-].

On peut comprendre aussi bien le génitif *Anton[i]* que le nominatif *Anton[ius]*, qu'il s'agisse d'un idionyme (qui reprend un gentilice fréquent) ou d'un *nomen* suivi du *cognomen*. Le porteur de ce nom latin banal était vraisemblablement le potier, même si la mention aurait pu concerner le bénéficiaire du vase.

2. Graffite fragmentaire

Fragment (5 x 3,5 cm) de la partie supérieure d'un vase (plat ?), à cuisson oxydante ; surface lisse ; pâte compacte, demi-fine, de couleur rougeâtre, avec des inclusions de mica et des lithoclastes (Munsell 5 YR, 7/4). Graffite incisé dans la pâte molle, avant cuisson, sur la pente du vase (ht. des lettres : 0,8-1 cm). Marinoiu, 2004, p. 143, n° 5.3 (« ...NAT... ») (dessin p. 378, Pl. XCVI.2) ; C. C. Petolescu, *CEpR*, XXI-XXIV (2001-2004), 1004 ; *ILD I 91* (« [...]ANAT[...] »). MJG (inv. 14.646). **Fig. 3-4.**

Fig. 3.

Fig. 4.

[-]ANAT[-].

On remarque la forme cursive du A, à deux reprises, différente de celle du graffiti n° 1. Dans ce texte mutilé, on ignore si les lettres conservées appartenaient au nom du potier ou à une autre séquence.

Les deux tessons, découverts dans une fosse du camp de Cătunele, appartenaient à des vases de facture romaine. Plusieurs noms de potiers sont connus en Dacie⁸ ; on peut citer, en Olténie, la signature grecque cursive [M]αρτεῖνος sur la lèvre d'un *mortarium* découvert à Slăveni (dép. d'Olt) (IDR II 543)⁹ ; parmi les exemples récents, la signature en lettres cursives avant cuisson (ainsi, pour E, rendu comme « II ») du potier [A]elianus à Potaissa, sur un vase à provisions¹⁰.

Appartenant au genre de l'« épigraphie mineure », ces témoignages sur support céramique complètent l'image très fragmentée de la diffusion des pratiques épigraphiques dans la province nord-danubienne, qui restent mieux connues, et plus riches, dans le milieu militaire. La relecture du premier tesson, avec la signature d'un potier, et la reconnaissance du caractère cursif de certaines lettres, invite à reconsidérer la variété de la paléographie usuelle, marquée par le recours fréquent aux caractères cursifs¹¹. Les deux exemples de Cătunele s'ajoutent ainsi aux autres graffiti d'Olténie, connus depuis longtemps¹² ou lors des fouilles récentes¹³, dans une région de la Dacie dont la production épigraphique connue à ce jour reste plutôt limitée¹⁴.

Liste des illustrations

Fig. 1. Photo du premier tesson (V. Marinoiu).

Fig. 2. Fac-similé du premier tesson (D. Dana).

Fig. 3. Photo du second tesson (V. Marinoiu).

Fig. 4. Fac-similé du second tesson (D. Dana).

ABRÉVIATIONS

CCID	M. Hörig, E. Schwertheim, <i>Corpus cultus Iovis Dolicheni (CCID)</i> . Leyde-New York-Copenhague-Cologne, 1987 (EPRO 106).
CEpR	C. C. Petolescu, <i>Cronica epigrafică a României</i> . In: SCIVA 32, 1981–.
ILD	C. C. Petolescu, <i>Inscripții latine din Dacia</i> , I-II, Bucarest, 2005-2016.
MJG	Musée Départemental Gorj, Târgu Jiu.
MRPF	Musée de la Région des Portes de Fer, Drobeta-Turnu Severin.

BIBLIOGRAPHIE

Andone-Rotaru, M., Nedelea, L. 2018. The Pottery Workshops at Potaissa. In: V. Rusu-Bolindeț et al., *Atlas of Roman Pottery Workshops from the Provinces Dacia and Lower Moesia/Scythia Minor (1st-7th Centuries AD)*. I. Cluj (*Bibliotheca Musei Napocensis* 50), pp. 69-90.

⁸ Sur les ateliers particuliers de céramique en Dacie romaine, voir Pop, 1994.

⁹ Peut-être propriétaire d'un atelier dans la région des fours de céramique, près des thermes du camp. Voir Popilian, 1976, p. 130 (n° 19) et 145 (dessin Pl. LXXX); Gudea, Cosma, 1992, p. 211, n° 45 ; Pop, 1994, p. 45.

¹⁰ Nedelea, 2017, p. 118 et 251 (dessin Pl. LXXII.1a-b); Andone-Rotaru, Nedelea, 2018, p. 84 (dessin p. 80, fig. 9.5).

¹¹ Sur l'écriture cursive en Dacie romaine, voir Voloșciuc, 2007.

¹² Dana, 2013-2014, pp. 47-48, n° 4 (IDR II 156, à Cioroiu Nou). Les graffiti latins découverts à Gârla Mare (dép. de Mehedinți) seront publiés par Dan Dana et Paul Dinulescu dans *Studia UBB. Historia* (actes du VIIe colloque d'archéologie du Musée de Turda, « Écriture et lecture en Dacie romaine », 8-9 novembre 2019).

¹³ Dana, Tuțulescu, 2017 (à Ocnița, dép. de Vâlcea) (= *AE*, 2017, 1197-1199).

¹⁴ Popilian, 1976, pp. 128-131, signalait une douzaine de graffiti sur vases en Olténie romaine.

- Berciu, I., Petolescu, C. C. 1976. *Les cultes orientaux dans la Dacie méridionale*. Leyde (EPRO 54).
- Calotoiu, G. 1982. Repertoriul arheologic roman al Gorjului. *Litua* 2, pp. 45-80.
- Dana, D. 2013-2014. Trois dédicaces et un graffite de Cioroiu Nou (réédition). *Oltenia* 20-21, pp. 44-49.
- Dana, D., Tuțulescu, I. 2017. Trois graffites sur céramique du site romain d'Ocnița (Dacie Inférieure). *ActaMN* 54, pp. 197-206.
- Florescu, G. 1942. *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore*. Bucarest.
- Gudea, N. 1997. Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte. *JRGZ* 44, pp. 497-609 (Sonderdruck, pp. 1-113).
- Gudea, N., Cosma, C. 1992. Contribuții la paleografia latină romană din Dacia. II. Inscricții incizate sau zgâriate pe vase de la Porolissum și problema inscripțiilor pe vase din provinciile dacice. *AMP* 16, pp. 201-247.
- Ionescu, D. 1986. Studiu preliminar asupra ceramicii romane de uz comun descoperită la Cătunele – Gorj. *Litua* 3, pp. 164-180.
- Marinoiu, V. 2004. *Romanitatea în nordul Olteniei*. Târgu Jiu.
- Mustătea, D. 2012. *Repertoriul descoperirilor arheologice din județul Gorj*. Târgu Jiu.
- Nedelea, L. 2017. Ceramica. In: S. Nemeti, I. Nemeti (éds.), *Studii asupra granițelor romane din Dacia. Castrul legionar de la Potaissa. I. Centuriae din praetentura sinistra*. Cluj, pp. 83-132.
- Petolescu, C. C. 1974. Monumente votive din Oltenia. *Oltenia* 1, pp. 61-67.
- Petolescu, C. C. 1982. Viața romană în județul Gorj. *Litua* 2, pp. 81-85.
- Petolescu, C. C. 1986. Cercetările arheologice din castrul roman de la Cătunele – Gorj (1982, 1983, 1984). *Litua* 3, pp. 156-163.
- Petolescu, C. C. 2007. *Contribuții la istoria Daciei romane*, I. Bucarest.
- Pop, C. 1994. Ateliere particulare de ceramică în Dacia romană. *Revista Bistriței* 8, pp. 41-48.
- Popa, A., Berciu, I. 1978. *Le culte de Jupiter Dolichenus dans la Dacie romaine*. Leyde (EPRO 69).
- Popescu, M. 2004. *La religion dans l'armée romaine de Dacie*. Bucarest.
- Popilian, G. 1976. *Ceramica romană din Oltenia*. Craiova.
- Sanie, S. 1981. *Culte orientale în Dacia romană. I. Cultele siriene și palmiriene*. I. Bucarest.
- Tudor, D. 1933-1935. Câteva descoperiri din Dacia Inferioară. *AISC-Cluj* 2, pp. 181-191.
- Tudor, D. 1978. *Oltenia romană*. Bucarest (4e éd.).
- Tudor, D., Davidescu, M. 1976. Săpăturile arheologice din castrul roman de la Cătunele, județul Gorj. *Drobeta* 2, pp. 62-79.
- Țeposu-Marinescu, L., *Statuete antropomorfe de bronz din Dacia*, n° 127 (http://www.cimec.ro/arheologie/Statuete_bronz/index.htm).
- Vlădescu, C. M. 1986. *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*. Craiova.
- Vlădescu, C. 1994. s.v. *Cătunele*. In: *EAIVR*, I, p. 272.
- Voloșciuc, A. 2007. Scrierea cursivă în Dacia romană. *Analele Banatului* NS 15, pp. 57-68.